

Research Paper

Examining the Criminalization of Ecocide in International Criminal Law: The Jurisdiction of the International Criminal Court and the Requirements for Developing National Laws

Leila Bashtam¹, Farid Azadbakht^{*2}, Ebad Rohi³

1. Department of Law, Ker.C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran
2. Department of Law, Ker.C., Islamic Azad University, Kermanshah, Iran
3. Assistant Professor of Public International Law, Department of Law, Cihan University, Sulaymaniyah, Kurdistan, Iraq

ARTICLE INFO

PP: 567-583

Use your device to scan and read
the article online

Keywords: *Ecocide, environmental security, Rome Statute, environment, jurisdiction, international criminalization*

Abstract

Ecocide is a widespread, long-term, and severe environmental destruction that threatens the survival of ecosystems and species, and its criminalization as an international crime further highlights the need to ensure environmental justice at the global level. Therefore, the development of a comprehensive legal framework to combat ecocide at the national and international levels is of great importance. This study aims to analyze the theoretical and legal foundations of the criminalization of ecocide in international criminal law and its legal and enforcement challenges, as well as to provide legal solutions to promote criminal protection of the environment. The main hypothesis is that the development and adoption of a comprehensive and efficient legal regime at the national and international levels, by removing existing obstacles and strengthening transnational cooperation, will play a vital role in preventing and combating environmental degradation and achieving environmental justice. The results of this descriptive-analytical study show that despite the increasing environmental crises and the urgent need for criminal protection, the criminalization of ecocide faces serious obstacles such as conflict of economic interests, government resistance, the complexity of proving the elements of the crime (especially the psychological element), and the lack of global consensus. However, national efforts in countries such as Russia, Vietnam, and Armenia to criminalize ecocide, as well as international efforts to amend the Statute of the International Criminal Court and develop an independent convention with a precise definition and scientific criteria for the extent and severity of destruction, will open new horizons for environmental responsibility.

Citation: Bashtam, L., Azadbakht, F., Rohu, E. (2025). **A study of the criminalization of ecocide in international criminal law: the jurisdiction of the International Criminal Court and the requirements for the formulation of national laws.** Quarterly Journal of Geography (Regional Planning), 15(19), 567-583

DOI: 10.22034/JGEOQ.2025.532556.4294

* **Corresponding author:** Farid Azadbakht, **Email:** faridazadbakht2014@iau.ac.ir

Copyright © 2024 The Authors. Published by Qeshm Institute. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The emergence of the term ecocide in the early 1970s, coinciding with the revelation of the devastating effects of Agent Orange in the Vietnam War, was the beginning of a recognition of the catastrophic dimensions of environmental degradation. Since then, the concept has expanded beyond war to other areas of harm, including climate change, deforestation, widespread pollution, and the overexploitation of natural resources. These environmental crises pose a serious threat to the sustainability of ecosystems and the survival of living species, directly impacting vital resources and creating new threats. In response to these growing challenges and the catastrophic consequences of systematic environmental degradation, the international community has gradually come to understand that combating ecocide requires the serious inclusion of international criminal law and its criminalization as an independent crime, beyond mere environmental regulations. The development of effective criminal regulations, a precise and comprehensive definition of ecocide (by determining scientific criteria for the extent and severity of destruction), and strengthening transnational cooperation have become vitally important to ensure accountability and prevent the recurrence of these tragedies. This necessity has led to efforts to amend the Statute of the

International Criminal Court and to develop independent international conventions.

Methodology

This research is descriptive-analytical.

Results and Discussion

Ultimately, the criminalization of ecocide is more than just a legal change; it represents a fundamental shift in humanity's view of nature and its responsibilities towards life on Earth. With this step, human society can protect our planet from irreparable damage and create a sustainable and just future for all.

Conclusion

The study found that criminalizing ecocide is not only a moral and environmental imperative, but also a fundamental step in completing the international criminal law framework and ensuring global environmental justice. The analysis suggests that international efforts to add ecocide to the list of crimes of the International Criminal Court face significant challenges, including the Court's limitations on jurisdiction over individuals (rather than corporations and states), the difficulty of proving the mental element and causal link in complex environmental crimes, and, in particular, political and economic resistance from countries with interests tied to polluting industries.

References

1. Shariat Bagheri, Hassan (2011). Criminal Protection of the Environment in International Law. *Journal of Criminal Law*, No. 11-12, pp. 11-25.
2. Ranjbar Mohammad (2013), Developments in the Criminalization of Ecocide in International Law. *Journal of Environmental Law*, No. 8, pp. 50-72.
3. Mousavi, Ali (2011). Legal Challenges of the Criminalization of Ecocide in the Iranian Legal System. *Quarterly Journal of Comparative Law*, Year 23, No. 3, pp. 85-104.
4. Soleimani, Fatemeh (2019). Comparative Study of the Criminalization of Ecocide in the Legal Systems of France and Belgium. *Journal of Legal Research*, No. 57, pp. 120-138.
5. Convention on the Prevention of Genocide
6. Assembly of States Parties, Independent Expert Review of the ICC (2020) ASP/19/IER.
7. Biswas, A.K., Farzanegan, M.R., and Thum, M (2012). Pollution, Shadow Economy & Corruption: Theory and Evidence. *Ecological Economics*, 75, 114-127
8. Darryl Robinson, (2022) Ecocide - Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 313-347
9. D. Guilfoyle, 'Lacking Conviction: Is the International Criminal Court Broken?', 20

- Melbourne Journal of International Law (2019)401.
10. Higgins, A, White, R., and Wijdekop, F. (2014) Ecocide: Challenges and legal frameworks. Journal of International Criminal Justice, 22(3), 342-358.
 11. Higgins, P. (2010). Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of our Planet. Shephard-Walwyn
 12. Intergovernmental Panel on Climate Change, Climate Change 2021: The Physical Science Basis (2021), available online at www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i; UNEP, Environmental Rule of Law: First Global Report (2019), www.unep.org/resources/assessment/environmental-rule-law-first-global-report; UNEP, Global Environment Outlook 6: Healthy Planet, Healthy People (2019), available at www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6;
 13. IPCC. (2021) Climate change 2021: The Physical Science Basis. This report provides a scientific assessment of climate change, including its environmental impacts and legal implications. Retrieved from www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i
 14. International Criminal Court. (2024). <https://www.icc-cpi.int>
 15. International Criminal Court. (2024). <https://www.stopecocide.earth>
 16. Novak, A. (2015). The International Criminal Court: Introduction Springer
 17. Protocol I Additional to the Geneva Conventions (1977), Article 55
 18. Rome Statute of the International Criminal Court (1998), UN Doc. A/CONF.183/9
 19. Sands, P., et al. (2021). Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core Text. Stop Ecocide Foundation. <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>
 20. The Rome Statute System Final Report, 30 September 2020, available online at https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP19/IER-Final-Report-ENG.pdf;
 21. United Nations Environment Program (UNEP). (2019) Global Environment Outlook 6: Healthy Planet, Healthy People. Retrieved from www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6.
 22. UN General Assembly, "Report of the International Law Commission on the Work of its Seventy-Third Session" (202)
 23. UCLA Promise Institute for Human Rights Group of Experts, Proposed Definition of Ecocide
 24. (2021), available online at <https://ecocidelaw.com/wp-content/uploads/2022/02/Proposed-Definition-of-Ecocide-Promise-Group-April-9-2021-final.pdf>; reproduced in Appendix A to this article (hereafter 'UCLA Group').

مقاله پژوهشی

بررسی جرم‌انگاری اکوساید در حقوق کیفری بین الملل: صلاحیت دیوان کیفری بین المللی و الزامات تدوین قوانین ملی

لیلا بشتام - گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

فرید آزادبخت* - گروه حقوق، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران.

عباد روحی - استادیار، حقوق بین الملل عمومی، گروه حقوق، دانشگاه جیهان، سلیمانیه، کردستان، عراق

چکیده	اطلاعات مقاله
اکوساید، تخریب گسترده، طولانی مدت و شدید محیط زیست است که بقای اکوسیستم‌ها و گونه‌های زیستی را تهدید می‌کند و جرم‌انگاری آن به عنوان یک جرم بین‌المللی ضرورت تضمین عدالت زیست محیطی در سطح جهانی را بیش از پیش نمایان می‌سازد. از این رو، تدوین یک چارچوب حقوقی جامع برای مقابله با اکوساید در سطوح ملی و بین المللی از اهمیت بسزایی برخوردار است. این پژوهش با هدف تحلیل مبانی نظری و حقوقی جرم‌انگاری اکوساید در حقوق کیفری بین‌المللی و چالش‌های حقوقی و اجرایی آن و همچنین ارائه راهکارهای حقوقی برای ارتقاء حمایت کیفری از محیط زیست، به رشته تحریر درآمده است. فرضیه اصلی بر آن است که تدوین و پذیرش یک رژیم حقوقی جامع و کارآمد در سطح ملی و بین‌المللی، با رفع موانع موجود و تقویت همکاری‌های فراملی، نقش حیاتی در پیشگیری و مقابله با تخریب‌های زیست محیطی و تحقق عدالت زیست محیطی ایفا خواهد کرد. نتایج حاصل از این پژوهش توصیفی-تحلیلی، نشان می‌دهد که علی‌رغم افزایش بحران‌های زیست محیطی نیاز مبرم به حمایت کیفری، جرم‌انگاری اکوساید با موانعی جدی نظیر تعارض منافع اقتصادی، مقاومت دولت‌ها، پیچیدگی اثبات عناصر جرم (به ویژه عنصر روانی) و فقدان اجماع جهانی مواجه است. با این حال، تلاش‌های ملی در کشورهایی چون روسیه، ویتنام و ارمنستان برای جرم‌انگاری اکوساید و همچنین مساعی بین‌المللی برای اصلاح اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و تدوین کنوانسیون مستقل با تعریف دقیق و معیارهای علمی برای گستردگی و شدت تخریب، افق‌های جدیدی را برای مسئولیت‌پذیری در قبال محیط زیست خواهد گشود.	شماره صفحات: ۵۸۳-۵۶۷ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید

واژه‌های کلیدی:

اکوساید، امنیت زیست محیطی، اساسنامه رم، محیط زیست، صلاحیت قضایی، جرم‌انگاری بین المللی

استناد: بشتام، لیلا، آزادبخت، فرید، روحی، عباد. (۱۴۰۴) بررسی جرم‌انگاری اکوساید در حقوق کیفری بین الملل: صلاحیت دیوان

کیفری بین‌المللی و الزامات تدوین قوانین ملی. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه ای)، ۱۵(۱۹)، ۵۶۷-۵۸۳

DOI: 10.22034/JGEOQ.2025.532556.4294

* نویسنده مسئول: فرید آزادبخت، پست الکترونیکی: faridazadbakht2014@iaui.ac.ir

مقدمه

ظهور اصطلاح اکوساید در اوایل دهه ۱۹۷۰، همزمان با افشای آثار مخرب کاربرد عامل نارنجی در جنگ ویتنام سرآغازی برای شناخت ابعاد فاجعه‌بار تخریب محیط‌زیست بود. از آن زمان، این مفهوم فراتر از جنگ، به سایر حوزه‌های آسیب‌رسان گسترش یافت و مصادیق آن شامل تغییرات اقلیمی، جنگل‌زدایی، آلودگی‌های گسترده و بهره‌برداری‌های بی‌رویه از منابع طبیعی گردید. این بحران‌های زیست‌محیطی، تهدیدی جدی برای پایداری اکوسیستم‌ها و بقای گونه‌های زنده محسوب می‌شوند و تأثیر مستقیم بر منابع حیاتی و ایجاد تهدیدات نوینی را به همراه دارد. در پاسخ به این چالش‌های فزاینده و پیامدهای فاجعه‌بار تخریب سیستماتیک محیط‌زیست، جامعه جهانی به تدریج به این درک رسیده است که مقابله با اکوساید، فراتر از مقررات زیست‌محیطی صرف نیازمند ورود جدی حقوق کیفری بین‌الملل و جرم‌انگاری آن به عنوان یک جنایت مستقل است. تدوین مقررات کیفری کارآمد، تعریف دقیق و جامع اکوساید (با تعیین معیارهای علمی گستردگی و شدت تخریب) و تقویت همکاری‌های فراملی، برای تضمین پاسخگویی و جلوگیری از تکرار این فجایع، اهمیتی حیاتی یافته است. این ضرورت، منجر به تلاش‌هایی برای اصلاح اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و تدوین کنوانسیون‌های مستقل بین‌المللی شده است.

این مقاله با هدف تبیین مبانی حقوقی و سیر تحول مفهوم اکوساید در حقوق کیفری بین‌المللی، بررسی چالش‌های حقوقی و اجرایی پیش‌روی جرم‌انگاری آن و آرایه راهکارهای مؤثر در سطوح ملی و بین‌المللی، گامی در جهت ترویج حمایت کیفری و تضمین عدالت زیست‌محیطی برمی‌دارد.

۱- مفهوم و مبانی جرم اکوساید

۱-۱- مفهوم‌شناسی اکوساید

واژه (Ecocide) از ترکیب ECO "اکوسیستم" (ریشه آن کلمه Oikos به معنی خانه) و Cide به معنی "کشتن" به معنی نابودی اکوسیستم‌ها شکل گرفته است. این اصطلاح نخستین بار در اوایل دهه ۱۹۷۰ توسط پروفیسور آرتور گالستون برای توصیف آثار مخرب استفاده از عامل نارنجی در جنگ ویتنام مطرح شد. از آن زمان، و به تدریج گسترش یافت و به سایر حوزه‌های تخریب محیط‌زیست از جمله فعالیت‌های صنعتی، کشاورزی و توسعه‌ای که منجر به آسیب‌های گسترده و پایدار به اکوسیستم‌ها می‌شود اطلاق گردید. تعاریف مختلفی از اکوساید شده است. یکی از مشهورترین تعاریف، تعریف ارائه شده توسط پالی هیگینز است که اکوساید را به عنوان: "آسیب گسترده، تخریب یا از دست دادن اکوسیستم‌های یک قلمرو معین، خواه توسط عامل انسانی، خواه به دلایل دیگر، به حدی که بهره‌مندی مسالمت‌آمیز ساکنان آن قلمرو را به شدت مختل کند" تعریف می‌کند (Higgins et al, 2014:4). این تعریف از جرم اکوساید گسترده‌تر بوده و درک جامع‌تری از بحران‌های اکولوژیکی داشته و تأکید بر حفاظت از کل اکوسیستم را در برمی‌گیرد. هدف هیگینز، ایجاد یک وظیفه مراقبت برای پیشگیری از اکوسایدهای انسان‌ساز است (Wijdekop, 2016:3). هیئت کارشناسی مستقل (IEP) نیز در سال ۲۰۲۱ تعریف دیگری از اکوساید ارائه داد که بر اقدامات غیرقانونی یا بی‌محابا که با علم به احتمال خسارت شدید، گسترده یا طولانی مدت به محیط زیست انجام می‌شود، تأکید دارد. عناصر کلیدی تشکیل دهنده اکوساید (WLS) عبارتند از:

- گستردگی: وسعت جغرافیایی تخریب، میزان پراکندگی اثرات بر روی اکوسیستم‌های مختلف، تأثیرات فرامرزی این گستردگی در سطح جهانی و فرامرزی است.
 - طول مدت: ماندگاری اثرات زیست‌محیطی، امکان ترمیم اکوسیستم، طول دوره تخریب تا بازایی اثرات طولانی مدت چندین دهه تا قرن‌ها.
 - شدت: میزان نابودی اکوسیستم، تأثیر بر تنوع زیستی، خطر انقراض گونه‌ها.
- اکوساید در بسیاری از موارد گسترده، طولانی مدت و شدید است، که آن را به یکی از مخرب‌ترین جنایات زیست محیطی تبدیل می‌کند.

مصادیق اکوساید می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

- جنگ و مخاصمات مسلحانه: استفاده از سلاح‌های شیمیایی یا بیولوژیکی، تخریب عمدی زیستگاه‌ها و آلودگی منابع آب و خاک.

-فعالیت‌های صنعتی: انتشار آلاینده‌های سمی، استخراج معادن به روش‌های مخرب و تخلیه پسماندهای خطرناک.
 -کشاورزی: استفاده بی‌رویه از سموم و کودهای شیمیایی، کشت تک محصولی و تبدیل جنگل‌ها به اراضی کشاورزی.
 -توسعه: ساخت سدها، جاده‌ها و شهرک‌های مسکونی در مناطق حساس زیست محیطی.
 اکوسایدها با مفاهیم مشابه مانند "جنايات زیست محیطی" و "تخریب محیط زیست در جنگ" تفاوت دارد. "جنايات زیست محیطی" به‌طور کلی به نقض قوانین و مقررات زیست محیطی اطلاق می‌شود. در حالی که اکوسایدها آسیب‌های گسترده و پایدار به اکوسیستم‌ها اشاره دارد. "تخریب محیط زیست در جنگ" نیز به آسیب‌هایی اطلاق می‌شود که در جریان مخاصمات مصلحانه به محیط زیست وارد می‌شود، در حالی که اکوسایدها می‌تواند در زمان صلح نیز رخ دهد.

۲-۱- مبانی نظری جرم‌انگاری اکوسایدها

جرم‌انگاری اکوسایدها بر مبانی اخلاقی، حقوقی و زیست محیطی استوار است:
 -مبانی اخلاقی: از منظر اخلاقی، انسان‌ها وظیفه دارند از محیط زیست محافظت کنند و از آسیب رساندن به آن خودداری کنند. محیط زیست به عنوان یک ارزش ذاتی شایسته حفاظت است و نسل‌های آینده حق دارند از یک محیط زیست سالم و پایدار بهره‌مند شوند.
 -مبانی حقوقی: از منظر حقوقی، جرم‌انگاری اکوسایدها می‌تواند به عنوان ابزاری برای تضمین حقوق بنیادین بشر مانند حق حیات، حق سلامتی و حق دسترسی به آب سالم مورد استفاده قرار گیرد. تخریب محیط زیست می‌تواند این حقوق را به‌طور جدی تهدید کند.
 -مبانی زیست محیطی: از منظر زیست محیطی، جرم‌انگاری اکوسایدها می‌تواند به حفظ تنوع زیستی، پایداری اکوسیستم‌ها و جلوگیری از تغییرات اقلیمی کمک کند. اکوسیستم‌های سالم و پایدار برای بقای انسان و سایر موجودات زنده ضروری هستند.
 جرم‌انگاری اکوسایدها با سایر ارزش‌های مهم حقوقی و بین‌المللی مانند توسعه پایدار، عدالت زیست محیطی و مسئولیت مشترک اما متفاوت مرتبط است. توسعه پایدار مستلزم آن است که فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی به گونه‌ای انجام شوند که به محیط زیست آسیب نرسانند. عدالت زیست محیطی مستلزم آن است که همه افراد و جوامع به طور عادلانه از مزایای محیط زیست سالم بهره‌مند شوند و در برابر خطرات زیست محیطی محافظت شوند. مسئولیت مشترک اما متفاوت نیز بیانگر آن است که همه کشورها در حفاظت از محیط زیست مسئولیت دارند، اما مسئولیت کشورهای توسعه یافته به دلیل نقش تاریخی آن‌ها در تخریب محیط زیست بیشتر است.

۳-۱- سیر تاریخی و تحول بین‌المللی

مفهوم اکوسایدها به عنوان جرم بین‌المللی از دهه ۱۹۷۰ مطرح شد، اما به دلیل مخالفت برخی دولت‌ها و صنایع تا کنون به طور رسمی در حقوق بین‌الملل به رسمیت شناخته نشده است. در سال ۱۹۹۸، در زمان تدوین اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی پیشنهاد شد که جرم علیه محیط زیست در این اساسنامه گنجانده شود، اما این پیشنهاد رد شد. با این حال ماده ۸ اساسنامه دیوان، تخریب گسترده، شدید و طولانی مدت محیط زیست در زمان جنگ را به عنوان یک جنایت جنگی به رسمیت می‌شناسد. اما این تعریف محدودیت‌های زیادی داشت و عملاً تعقیب و محاکمه مرتکبان اکوسایدها را دشوار میکرد. در سال‌های اخیر، تلاش‌های گسترده‌ای برای جرم‌انگاری اکوسایدها در سطح بین‌المللی صورت گرفته است. در سال ۲۰۱۰ حقوقدانی به نام پالی هینگینز پیشنهاد اصلاح اساسنامه رم را برای گنجاندن جرم اکوسایدها ارائه داد که این پیشنهاد به کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل تسلیم شد. در سال ۲۰۱۷، پالی هینگینز و جوجو مهتا بنیاد توقف اکوسایدها را تأسیس کردند که نقش مهمی در ترویج مفهوم اکوسایدها و تدوین پیش‌نویس قانونی برای جرم‌انگاری آن ایفا کرده است (این بنیاد یک نهاد بین‌المللی است که هدف آن جرم‌انگاری تخریب گسترده و ماندگار محیط زیست است، اما این حرکت با چالش‌های سیاسی، حقوقی و اجرایی مواجه است که می‌تواند مانع از اجرای موثر این جرم بین‌المللی شود).

سازمان ملل متحد نیز به موضوع اکوساید توجه نشان داده و در سال ۲۰۱۲، کنفرانسی بین‌المللی با همکاری برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد UNEP و موسسه تحقیقات بین‌المللی جرم و عدالت سازمان ملل متحد UNICRI برگزار شد و بر ضرورت توجه به جرم‌های زیست‌محیطی تاکید شد (برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد نهادی است که برای هماهنگی فعالیت‌های زیست‌محیطی بین‌المللی و ارتقای همکاری دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در زمینه محیط زیست ایجاد شده است. اما با چالش‌هایی از جمله ساده سازی مسائل پیچیده و نابرابری‌های جهانی مواجه است و برای افزایش اثر بخشی خود، نیازمند اصلاحات ساختاری، تامین منابع مالی پایدار و تقویت ظرفیت‌های نظارتی و هماهنگی است).

در سال ۲۰۱۹، کشور وائواتو در مجمع کشورهای عضو ICC رسماً خواستار بررسی و جرم‌انگاری اکوساید به‌عنوان یک جرم بین‌المللی تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی شد. در نوامبر ۲۰۲۰، هیئت کارشناسی مستقل IEP، به ریاست فیلیپ سندز و دیور فال سو، تحت حمایت بنیاد توقف اکوساید (Stop Ecocide Foundation) تشکیل شد و در ژوئن ۲۰۲۱، تعریف حقوقی برای اکوساید به‌عنوان اقدامات غیرقانونی یا بی‌محابا که با علم به احتمال خسارت شدید، گسترده یا طولانی مدت به محیط زیست انجام می‌شوند ارایه دادند. با وجود این تلاش‌ها جرم‌انگاری اکوساید همچنان با چالش‌های جدی روبرو است. برخی دولت‌ها و صنایع به دلیل تعارض منافع اقتصادی و ملاحظات سیاسی با این موضوع مخالفت می‌کنند. ضمن این‌که تعریف دقیق اکوساید و اثبات عناصر جرم نیز از جمله چالش‌های حقوقی پیش‌روی جرم‌انگاری آن است.

۴-۱- تفاوت اکوساید در زمان جنگ با اکوساید در زمان صلح

۴-۱-۱- اکوساید در زمان جنگ

در حقوق بین‌الملل کیفری، اکوساید به‌طور رسمی به‌عنوان یک جرم مستقل شناخته نشده است. ماده ۵۵ پروتکل الحاقی ۱۹۷۷ به کنوانسیون چهار گانه ژنو ۱۹۴۹ به‌طور خاص به حمایت از محیط‌زیست طبیعی در زمان مخاصمات مسلحانه می‌پردازد. این ماده در دو بند تدوین شده و هدف آن محدود کردن خسارات گسترده، پایدار و شدید به محیط‌زیست است. ماده ۵۵ پروتکل الحاقی اول، همراه با بند ۳ ماده ۳۵ همین پروتکل، حمایت بیشتری از محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه مقرر می‌کند و استفاده از روش‌ها یا وسایل جنگی که موجب خسارت گسترده، پایدار و شدید به محیط‌زیست می‌شوند را ممنوع می‌سازد. دیوان بین‌المللی دادگستری در رأی مشورتی خود تصریح کرده است که این ماده و بند ۳ ماده ۳۵، تنها برای دولت‌های عضو پروتکل الزام‌آور است و هنوز به قاعده عرفی بین‌المللی تبدیل نشده‌اند. این ماده، به‌ویژه در کنار سایر مقررات پروتکل، بخشی از تلاش‌های حقوق بین‌الملل برای محدود کردن آثار مخرب جنگ بر محیط‌زیست است هر چند الزام‌آوری آن صرفاً برای دولت‌های عضو پروتکل است و هنوز به قاعده عرفی بین‌المللی تبدیل نشده است. این ماده نشان‌دهنده گسترش دامنه حقوق بشر دوستانه از حمایت صرف انسان‌ها به حمایت از محیط‌زیست به‌عنوان بخشی از میراث مشترک بشری است برخی دولت، به‌ویژه قدرت‌های هسته‌ای اعلام کرده‌اند که مقررات این ماده را در مورد سلاح‌های هسته‌ای قابل اعمال نمی‌دانند. این ماده به عنوان معیاری برای سنجش مشروعیت اقدامات نظامی از منظر حفاظت از محیط‌زیست مورد استفاده قرار می‌گیرد.

علیرغم اینکه در اساسنامه رم، اکوساید جرم انگاری نشده اما در ماده ۸ اساسنامه از محیط زیست سخن به میان آمده است. به موجب این بند: "انجام عمدی حمله، با علم به اینکه چنین حمله‌ای باعث تلفات جانی یا آسیب به غیر نظامیان یا خسارت به اهداف غیر نظامی یا آسیب گسترده، درازمدت و شدید به محیط زیست در زمان جنگ، در صورتی که نسبت به فایده نظامی مورد انتظار بیش از اندازه باشد، جنایت جنگی است (شریعت باقری، ۱۳۹۰: ۱۱-۱۲). (نمونه‌های تاریخی شامل استفاده از عامل نارنجی توسط ایالات متحده در جنگ ویتنام و آلودگی نفتی عمدی در جنگ خلیج فارس می‌باشد). این اقدام از حیث جرم انگاری و کیفرسازی حمایت از محیط زیست نقطه عطف مهمی در تاریخ حقوق بین‌الملل به طور عام و حقوق محیط زیست بطور خاص به شمار می‌رود (Lawrence et al, 2007: 2). این بند با رویکردی زیست محور تنظیم شده و محیط‌زیست طبیعی به طور مستقل مورد حمایت کیفری قرار گرفته است، که بیانگر ارزش ذاتی طبیعت و به بیان بهتر غایت راهی است که حقوق محیط زیست به دنبال آن است (Lopez, 2006: 232). این تغییر نگرش سبب شکل گیری نخستین جنایت جنگی بوم محور در اساسنامه رم

شد (Lawrence et al, 2007:110). برخی معاهدات بین‌المللی مانند کنوانسیون EN MOD (کنوانسیون تغییرات زیست محیطی) ممنوعیت استفاده نظامی یا استفاده از فنون تغییر زیست محیطی و تخریب عمدی محیط زیست در زمان جنگ را محدود کرده‌اند.

۲-۴-۱- اکوساید در زمان صلح

اکوساید در زمان صلح هنوز به عنوان یک جرم مستقل در حقوق بین‌الملل شناخته نشده است، اما تلاش‌هایی برای جرم‌انگاری آن در حال انجام است. در زمان صلح، اکوساید معمولاً ناشی از فعالیت‌های صنعتی، استخراج منابع، جنگل‌زدایی گسترده و آلودگی‌های زیست محیطی است. استخراج معادن (بوئزه معادن روباز که منجر به تخریب گسترده جنگل‌ها، آلودگی منابع آب و جابجایی جوامع محلی می‌شود)، استفاده از مواد شیمیایی خطرناک در فرآیند استخراج (که به سلامت انسان و حیات وحش آسیب زده و باعث آلودگی شدید خاک و آب می‌شود)، قطع گسترده جنگل‌ها، کشاورزی صنعتی، سخت‌ساز در مقیاس بزرگ از نمونه‌های اکوساید در زمان صلح هستند. در برخی کشورها مانند ویتنام، روسیه و ارمنستان تخریب محیط زیست به اشکال گسترده جرم‌انگاری شده و مجازات‌های سنگینی برای آن در نظر گرفته شده است. با این حال، محدودیت‌ها و چالش‌هایی به دلیل نفوذ گروه‌های قدرت و ثروت وجود دارد که مانع جرم‌انگاری کامل اکوساید شده است. این محدودیت‌ها و چالش‌ها عمدتاً ناشی از نفوذ شرکت‌های چند ملیتی و گروه‌های قدرت در فرآیند قانون‌گذاری است. اختلاف نظرها اساساً بر سر تعریف دقیق جرم و نگرانی از محدود کردن فعالیت‌های اقتصادی است. همچنین در حقوق بین‌الملل، فقدان اجماع جهانی و چارچوب قانونی الزام‌آور، جرم‌انگاری اکوساید را محدود کرده است.

۵-۱- ارتباط اکوساید با زیملوژی

زیملوژی (Zemiology) یک شاخه مطالعاتی نوظهور است که به بررسی و تحلیل بلایای طبیعی و انسانی از ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، و سیاسی مرتبط با بلایا توجه ویژه‌ای دارد. از دیدگاه زیملوژی، اکوساید خودش یک نوع بلای انسانی است که توسط فعالیت‌های بشر ایجاد می‌شود و برخلاف بلایای طبیعی، نتیجه مستقیم تصمیمات، سیاست‌ها و عملکردهای انسانی (شرکت‌ها، دولت‌ها و اشخاص) است، ضمن اینکه، اکوساید آسیب‌پذیری و مخاطرات بلایا را افزایش می‌دهد. زیملوژی با تمرکز بر ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بلایا به ما کمک می‌کند تا پیامدهای گسترده اکوساید را بهتر درک کنیم. این پیامدها فقط محدود به از دست دادن گونه‌ها نیست، بلکه شامل جابجایی مردم، بحران‌های سلامت، نزاع بر سر منابع و کاهش تاب‌آوری اجتماعی می‌شود. بواسطه زیملوژی می‌شود گروه‌های آسیب‌پذیر از اکوساید (مانند بومیان و جوامعی که معیشتشان بطور مستقیم به محیط زیست مرتبط است) را شناسایی کرد. اما، هر دو مفهوم اکوساید و زیملوژی بر اهمیت پیشگیری و عدالت تاکید دارند. زیملوژی به دنبال پیشگیری از بلایا و کاهش نابرابری در مواجهه با آن است، در حالیکه مبارزه با اکوساید نیز به دنبال پیشگیری از تخریب محیط زیست و تضمین عدالت زیست محیطی است.

۲-جایگاه اکوساید در نظام حقوق کیفری بین‌المللی

۱-۲- تعامل دیوان با جرم اکوساید

در اساسنامه رم، حقوق محیط زیست جایگاه مطلوبی ندارد و تدوین‌کنندگان اساسنامه به جرم‌انگاری جنایت علیه محیط زیست نپرداخته‌اند، در نتیجه جنایتی با عنوان اکوساید یا جنایت علیه محیط زیست در آن جرم‌انگاری نشده است (فهمی و همکاران، ۲۰۲۶، ۱۳۹۳). در نتیجه اکوساید هنوز به عنوان یک جرم مستقل در اساسنامه رم به رسمیت شناخته نشده است، اما تعامل آن با این اساسنامه در چندین مرحله تاریخی و حقوقی مورد بحث قرار گرفته است.

۱-۱-۲- تلاش‌های اخیر برای جرم‌انگاری اکوساید به عنوان جرم مستقل

در سال‌های اخیر، جنبش‌های حقوقی و زیست محیطی تلاش‌های فزاینده‌ای برای شناسایی اکوساید به عنوان پنجمین جرم بین‌المللی آغاز کرده‌اند. در سال ۲۰۱۷، بنیاد منع اکوساید تأسیس شد تا به شناسایی این جنایت کمک کند. در سال ۲۰۱۹، کشور

وانواتو خواستار بررسی آن در مجمع کشورهای عضو ICC شد و در سال ۲۰۲۰، بلژیک نیز این درخواست را مطرح کرد، در سال ۲۰۲۱، گروهی از حقوق‌دانان بین‌المللی به ریاست فلیپ سندز و دیور فال سو، تعریفی حقوقی از اکوساید ارایه دادند که می‌تواند مبنای جرم‌انگاری آن در آینده باشد.

با بررسی اساسنامه رم مشخص می‌گردد که تنها چهار جنایت اصلی در این سند جرم‌انگاری شده و در صلاحیت دیوان قرار گرفته است (Novak, 2015: 43-50). اکوساید دارای ویژگی خاصی است که آن از سایر جرایم متمایز می‌کند: تمرکز آن بر حفاظت از محیط زیست به عنوان یک نهاد مستقل و نه صرفاً انسان‌ها، است.

۲-۱-۲- پیوند اکوساید و جرم بین‌المللی نسل‌کشی (ماده ۶)

نابودسازی عمدی یک گروه قومی، ملی، نژادی، یا مذهبی است که تمرکز بر نابودی کامل یا جزیی یک گروه است. مثل: نسل‌کشی روندا.

(توضیح آنکه ارتباط بین اکوساید و این ماده بسیار پیچیده است. شاید در مواردی بتوان اکوساید را به عنوان عاملی که منجر به نسل‌کشی فرهنگی یا زیستی شود، تلقی کرد، بویژه اگر تخریب محیط زیست منجر به از بین رفتن فرهنگ، زبان، سنت‌ها و شیوه‌های زندگی یک گروه بومی یا محلی شود یا تهدیدی برای بقای فیزیکی آن گروه باشد. با این حال، اثبات اینکه اکوساید با قصد نابود کردن یک گروه جمعیتی خاص انجام شده، بسیار دشوار است و استفاده از این ماده برای جرم‌انگاری اکوساید بسیار محدود است).

۲-۱-۳- پیوند اکوساید و جنایات علیه بشریت (ماده ۷)

حملات گسترده و سیستماتیک علیه جمعیت غیرنظامی است که نیازی به وقوع در زمان جنگ ندارد. مثل: آپارتاید، پاکسازی قومی در یوگسلاوی.

(توضیح آنکه اگر یک شرکت یا دولت به طور عمدی و با آگاهی از پیامدهای فاجعه بار زیست محیطی، یک اکوسیستم حیاتی را نابود کند و این نابودی منجر به مرگ، بیماری، جابجایی اجباری یا سایر آسیب‌های جدی به جمعیت غیرنظامی شود، ممکن است بتوان این عمل را به عنوان یک جنایت علیه بشریت تحت ماده ۷ تلقی کرد).

۲-۱-۴- پیوند اکوساید و جنایات جنگی (ماده ۸)

نقض قوانین جنگ شامل حمله به غیرنظامیان و استفاده از سلاح‌های ممنوعه، تمرکز بر نقض قوانین جنگ و حفاظت از انسان‌ها و اموال غیر نظامی در زمان جنگ است. مثل: استفاده از عامل نارنجی در جنگ ویتنام. با وجود حذف اکوساید به عنوان یک جرم مستقل، ماده ۸ (۲) ب (۴) اساسنامه رم تخریب گسترده، شدید و طولانی مدت محیط زیست در زمان جنگ، در صورتی که نسبت به فایده نظامی مورد انتظار بیش از اندازه باشد، به عنوان یکی از جنایات جنگی به رسمیت شناخته می‌شود. این ماده اشاره به محدودیت‌های آن، مثلاً فقط در زمان جنگ و نیاز به اثبات "اغراق آمیز بودن" نسبت به فایده نظامی دارد.

افزودن اکوساید به اساسنامه نیازمند اصلاحات رسمی است که طبق ماده ۱۲۱ (۳) اساسنامه، دو سوم اعضا باید آن را تصویب کنند و این اصلاحات فقط نسبت به اعضای که پذیرفته‌اند الزام‌آور خواهد بود. این فرآیند زمان‌بر و پیچیده است. همچنین، صلاحیت دیوان نسبت به اکوساید فقط برای جرایمی است که پس از لازم‌الاجرا شدن اصلاحات، ارتکاب یافته اند و قابلیت اعمال عطف به ما سبق ندارد. در غیاب جرم‌انگاری مستقل، ممکن است خسارات زیست محیطی در چارچوب جنایات علیه بشریت یا جنایات جنگی تحت شرایط خاص مورد پیگرد قرار گیرند. اما این رویکرد محدود و وابسته به اثبات ارتباط خسارت محیط‌زیستی با اهداف جنایت است. بنابراین، پذیرش اکوساید به عنوان جرم مستقل در اساسنامه رم مستلزم اصلاحات پیچیده و اجماع گسترده است و در حال حاضر دیوان کیفری بین‌المللی فقط در چارچوب محدود جنایات جنگی و علیه بشریت می‌تواند خسارات زیست محیطی را پیگیری کند. با توجه به این مواد، پذیرش اکوساید به عنوان جرم بین‌المللی در اساسنامه رم مستلزم آن است که این جرم در قلمرو یا توسط اتباع دولتی باشد که اساسنامه را پذیرفته‌اند یا شورای امنیت یا دادستان دیوان موضوع را ارجاع داده باشد. این مواد تعیین

می‌کنند که دیوان تحت چه شرایطی می‌تواند صلاحیت رسیدگی به جرایمی مانند اکوساید را داشته باشد و نقش تعیین‌کننده‌ای در پذیرش و اعمال صلاحیت دیوان در این زمینه دارند. ماده‌های ۱۲ و ۱۳ اساسنامه رم در مورد شروط لازم برای اعمال صلاحیت قضایی دیوان است. این مواد چارچوب حقوقی پذیرش صلاحیت دیوان برای رسیدگی به اکوساید را مشخص می‌کنند و بدون تحقق شروط این مواد، دیوان نمی‌تواند به این جرم رسیدگی کند.

ماده ۲۵ اساسنامه رم به‌طور صریح مسئولیت کیفری را فقط برای اشخاص حقیقی قائل شده و مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی (نهادهای، شرکت‌ها و سازمان‌ها) را پیش‌بینی نکرده است. البته، این ماده به صراحت مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را نفی نکرده است. این موضوع یکی از محدودیت‌های دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به جرایمی است که ممکن است توسط نهادهای، سازمان‌ها و انجام شود و همین موضوع یکی از چالش‌های مهم در توسعه حقوق کیفری بین‌المللی به حساب می‌آید. با این حال، تلاش‌ها و بحث‌های فزاینده‌ای برای تثبیت آن به عنوان یک جرم بین‌المللی، به دلیل ابعاد و پیامدهای فاجعه‌بار تخریب محیط زیست، در جریان است.

۳- چالش‌های مقابله با جرم اکوساید

۳-۱- چالش‌های حقوقی در جرم انگاری اکوساید

جرم انگاری اکوساید به عنوان یک جرم مستقل در صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی با چالش‌های حقوقی متعددی مواجه است:

۳-۱-۱- صلاحیت بر اشخاص حقیقی

دیوان کیفری بین‌المللی تنها صلاحیت رسیدگی به جرایم ارتكابی توسط اشخاص حقیقی را دارد، در حالی که اکوساید اغلب نتیجه اقدامات شرکت‌های بزرگ یا سیاست‌های دولتی است. این محدودیت، تعیین مسئولیت کیفری و تعقیب قضایی را دشوار می‌کند و ممکن است عاملان اصلی تخریب زیست‌محیطی از پاسخگویی مصون بمانند.

۳-۱-۲- اثبات عنصر روانی (Mens Rea)

تعیین اینکه آیا برای جرم انگاری اکوساید صرفاً "قصد" تخریب محیط زیست لازم است یا "بی احتیاطی فاحش" نیز می‌تواند کافی باشد، یکی از چالش‌های اصلی است. بسیاری از تخریب‌های زیست‌محیطی ناشی از بی‌احتیاطی سودجویی اقتصادی یا نادیده گرفتن استانداردهاست و نه لزوماً قصد مستقیم تخریب.

۳-۱-۳- پیچیدگی اثبات رابطه سببی

تخریب محیط زیست معمولاً نتیجه زنجیره‌ای از عوامل و اقدامات است و نه یک اقدام واحد. اثبات رابطه سببی مستقیم میان یک عمل خاص و آسیب گسترده، شدید و طولانی مدت به محیط زیست، به ویژه در موارد آلودگی‌های مزمن یا تغییرات اقلیمی، بسیار پیچیده و گاه غیرممکن است.

۳-۱-۴- موانع مربوط به جرم انگاری اکوساید

جرم انگاری اکوساید، اگر چه از منظر اخلاقی و زیست‌محیطی یک ضرورت انکارناپذیر به نظر می‌رسد، اما در عرصه بین‌المللی با مقاومت‌های شدید سیاسی و تعارض منافع صاحبان قدرت روبرو است. این مقاومت‌ها عمدتاً ریشه در اقتصاد، سیاست‌های ملی و ژئوپلیتیک و از سوی کشورهای یا شرکت‌های بزرگی صورت می‌گیرد که منافعشان به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم با فعالیت‌های آلاینده و تخریب‌گر محیط زیست گره خورده است. کشورهایی هم که اقتصادشان به شدت وابسته به صنایع آلاینده یا استخراج منابع است، به دلیل نگرانی از محدودیت‌های اقتصادی و پیامدهای حقوقی و مالی در برابر جرم انگاری اکوساید مقاومت می‌کنند. همچنین برخی کشورها تمایلی به محدود کردن فعالیت‌های اقتصادی خود برای حفاظت از محیط زیست ندارند و همین امر، اجرای جرم انگاری اکوساید را دشوار می‌سازد.

برخی از این جرایم می‌توانند دارای ابعاد زیست محیطی نیز باشند. در اساسنامه رم، حقوق محیط زیست جایگاه مطلوبی ندارد و تدوین‌کنندگان اساسنامه به جرم‌انگاری جنایت علیه محیط زیست نپرداخته‌اند، در نتیجه، جنایتی با عنوان اکوساید یا جنایت علیه محیط زیست در آن جرم‌انگاری نشده است. (فهمیمی و همکاران ۲۶، ۱۳۹۳). عنصر کلیدی اکوساید، آسیب به اکوسیستم و نه فقط انسان است مثل جنگل‌زدایی گسترده.

۲-۳- چالش‌های سیاسی در جرم‌انگاری اکوساید

جرم‌انگاری اکوساید با چالش‌های حقوقی و سیاسی متعددی روبه‌رو است که مانع از پذیرش آن به‌عنوان یک جرم مستقل در اساسنامه رم دیوان کیفری بین‌المللی شده‌اند. این چالش‌ها در دو دسته حقوقی و سیاسی قابل تقسیم است: یکی از انتقادات اصلی، دشواری در ارایه تعریفی دقیق و جامع از اکوساید است که هم تخریب‌های گسترده و فاجعه‌بار را شامل شود و هم از اعمال کوچک‌تر تدریجی که در مجموع منجر به تخریب محیط‌زیست می‌شوند، غافل نماند. این ابهام می‌تواند زمینه‌ساز تفسیرهای متفاوت و حتی سوءاستفاده سیاسی از مفهوم اکوساید شود و اجرای یکنواخت آن را در محاکم بین‌المللی دشوار کنند. برخی منتقدان معتقدند جرم‌انگاری اکوساید می‌تواند به ابزاری برای مداخله در امور داخلی کشورها تبدیل شود و بهانه‌ای برای فشار سیاسی یا اقتصادی بر کشورهای در حال توسعه باشد. این نگرانی، در کشورهای که اولویت‌های توسعه‌ای دارند، پررنگ است. باید توجه داشت که، اثبات خسارت وارده به محیط زیست، به ویژه در درازمدت، چالش پیچیده‌ای است. تعیین ارتباط مستقیم بین اقدامات متهم و خسارت وارده، نیازمند شواهد علمی و فنی قوی است. این امر به ویژه در مورد خسارات غیرقابل جبران، مانند از دست رفتن تنوع زیستی، دشوارتر است. چالش دیگری که در جرم‌انگاری اکوساید پیش رو است، چالش‌های سیاسی است. کشورهای صنعتی و توسعه یافته، به ویژه آن‌هایی که اقتصادشان به صنایع آلاینده، استخراج منابع و تولید انبوه وابسته است نگران جرم‌انگاری اکوساید هستند چرا که جرم‌انگاری اکوساید منجر به محدودیت در فعالیت‌های صنعتی و کاهش رقابت‌پذیری جهانی شده، امکان پیگرد حقوقی مدیران و سیاستمداران ارشد را در سطح بین‌المللی فراهم کرده و هزینه‌های اقتصادی و حقوقی سنگین بر شرکت‌های چند ملیتی و دولت‌ها تحمیل می‌کند. در نتیجه با ابزارهایی چون فشارهای سیاسی (نفوذ در مذاکرات بین‌المللی و فرآیندهای تدوین معاهدات در جهت حذف یا تضعیف مقررات زیست‌محیطی نظیر: مذاکرات تدوین اساسنامه، که با فشار قدرت‌های بزرگ، جرم اکوساید از فهرست جرایم اصلی حذف و تنها به طور محدود در جنایات جنگی گنجانده شد)، استفاده از حق وتو (در شورای امنیت سازمان ملل، قدرت‌های بزرگ با حق وتو می‌توانند ارجاع پرونده‌ها به دیوان کیفری بین‌المللی را مسدود کنند) و توسل به تفسیر مضیق (در مذاکرات حقوقی، تأکید بر تعریف محدود و مبهم از اکوساید یا معیارهای شدت و گستردگی است تا دامنه شمول جرم محدود شود) در مسیر جرم‌انگاری اکوساید مانع‌تراشی می‌کنند، ضمن اینکه، مکانیزم‌های اجبار در نظام بین‌الملل، به دلیل فقدان اقتدار مرکزی و وابستگی به رضایت دولت‌ها، کارآمدی محدود دارند و قدرت‌های بزرگ، در صورت تهدید منافع حیاتی، از اجرای مقررات بین‌المللی سرباز می‌زنند (مثال: خروج آمریکا از توافق پاریس یا عدم عضویت در ICC). بنابراین پیشبرد جرم‌انگاری اکوساید و اجرای مؤثر آن، نیازمند ترکیبی از فشار بین‌المللی، اجماع منطقه‌ای، تقویت نهادهای نظارتی و افزایش آگاهی عمومی است تا بتواند بر مقاومت قدرت‌های بزرگ غلبه کند. در نهایت، برنامه ریزی و اجرای سیستم‌های بین‌المللی برای مقابله با اکوساید، نیازمند منابع مالی قابل توجهی است که ممکن است در دسترس نباشد.

۳-۳- چالش‌های صلاحیت دیوان

طبق ماده ۱۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی دارای صلاحیت تکمیلی (Complementarity) است یعنی مسئولیت اصلی تعقیب جرایم موضوع صلاحیت دیوان با دادگاه‌های ملی است و دیوان زمانی وارد رسیدگی می‌شود که دادگاه‌های ملی مایل به رسیدگی نباشند یا نتوانند به‌طور مؤثر به تعقیب یا مجازات مرتکبان بپردازند. این اصل، احترام به صلاحیت ملی است. ماده ۳۰ اساسنامه رم ایجاب می‌کند که عنصر مادی جرم با قصد و آگاهی انجام شود. اما در اکوساید به دلیل ماهیت غیر مستقیم محیط‌زیست، اثبات قصد مستقیم دشوار است. نکته قابل تأمل این است که دیوان تنها می‌تواند افراد حقیقی را تعقیب کند و شرکت‌های بزرگ که معمولاً عامل تخریب محیط‌زیست هستند، به‌صورت مستقیم تحت تعقیب قرار نمی‌گیرند؛ بنابراین افراد مسئول در شرکت‌ها یا دولت‌ها را می‌توان مورد پیگرد قرار داد که البته با موانع سیاسی و اقتصادی مواجه است. راه‌حل این چالش‌ها

در تعریف دقیق و جامع از اکوساید با همکاری محققان حقوقی، زیست محیطی و متخصصان بین المللی، تقویت صلاحیت دیوان و ایجاد سازوکارهای بین المللی مثل دادگاه های بین المللی یا کمیسیون های تخصصی امکان پذیر است. افزایش آگاهی عمومی، برای فشار بر دولت ها و شرکت ها در اقدامات حفاظت از محیط زیست و جلب حمایت گروه های ذینفع مانند سازمان های بین المللی، گروه های مدافع محیط زیست، در این مسیر نیز راهگشا خواهد بود.

ضمن این که، اصل قانونی بودن جرم و مجازات (nullum crimen, nulla poena sine lege) ایجاب می کند که هیچ فردی نباید بدون وجود قانون قبلی که جرم را تعریف کرده باشد، مجازات شود، این اصل در حقوق بین الملل کیفری نیز مطرح است ولی با چالش هایی چون عدم وجود قانونگذاری بین المللی واحد و ابهام در تعریف جرایم بین المللی و رویه قضایی متغیر مواجه است. ماده ۲۲ اساسنامه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات تصریح کرده و طبق آن هیچ شخصی نمی تواند به دلیل ارتکاب عملی مسئول کیفری شناخته شود مگر آن که آن عمل در زمان ارتکاب جرم، طبق قانون کیفری بین المللی جرم بوده باشد و مجازات آن نیز تعیین شده باشد. عدم عطف به ما سبق در ماده ۲۲ تأکید شده، این ماده ایجاب می کند تا تعریف جرم واضح و مشخص باشد و تفسیر مضیق نسبت به تعریف جرم صورت گیرد تا از گسترش بی رویه دامنه مسئولیت کیفری جلوگیری شود. دیوان کیفری بین المللی در رویه های خود به این اصل پایبند است و جرایم را به گونه ای تفسیر می کند که از اصل قانونی بودن تجاوز نکند و از گسترش تعاریف فراتر از متن صریح قانون خودداری می کند. محدود کردن دامنه مسئولیت، از سوءاستفاده های احتمالی جلوگیری کرده و تضمین می کند که افراد فقط به خاطر اعمالی که در زمان وقوع جرم طبق قانون جرم بوده اند، مسئول شناخته شوند. ماده ۲۲ باعث می شود که عدالت کیفری بین المللی بر پایه قوانین موجود و پذیرفته شده بین المللی استوار باشد و از ایجاد جرایم جدید به صورت باز و بدون چارچوب قانونی جلوگیری کند. در مجموع، ماده ۲۲ اساسنامه رم، اصل قانونی بودن جرم و مجازات را به عنوان یکی از اصول بنیادین حقوق کیفری بین المللی تثبیت کرده و دیوان کیفری بین المللی را ملزم به رعایت این اصل در تفسیر و اعمال قوانین خود می نماید.

رویه قضایی دیوان کیفری بر اساس معیارهای گزینشی و اصول دادرسی عادلانه شکل گرفته است. مطابق ماده ۱۷ اساسنامه رم، دیوان تنها به جرایمی رسیدگی می کند که از لحاظ شدت (Gravity) در بالاترین سطح اهمیت بین المللی قرار دارد و برای رسیدگی، ابتداً معیارهای اولیه مانند صلاحیت موضوعی، صلاحیت زمانی و صلاحیت مکانی را احراز و سپس معیارهای ثانویه مانند جدیت جرم و منافع عدالت را ارزیابی می کند. به عنوان مثال در پرونده دارفور، اگر چه تمرکز اصلی بر جنایت علیه بشریت و نسل کشی بود، اما تخریب محیط زیست، مانند سوزاندن روستاها، نابودی منابع آب و مراتع را به عنوان عامل تشدیدکننده شدت جرم مورد توجه قرار داد.

همانطور که ذکر شد، مطابق ماده ۱۷ اساسنامه رم، دیوان صلاحیت تکمیلی دارد. این اصل تضمین می کند که در صورت ناتوانی یا عدم تمایل دولت ها به پیگرد جرایم زیست محیطی (در صورت جرم انگاری اکوساید)، دیوان می تواند وارد عمل شود. دیوان بر رعایت حقوق بشر و اصول دادرسی عادلانه تأکید داشته تا هم از بی کیفری مجرمین بزرگ جلوگیری کرده و هم حقوق متهمان حفظ شود، ۳ شعبه دیوان: تحقیقات مقدماتی، محاکمه و تجدیدنظر نقش مشخصی در روند قضایی دارند. رویه قضایی دیوان کیفری بین المللی در پرونده های اوگاندا، دارفور و جمهوری آفریقای مرکزی مبین عملکرد عدالت محور دیوان است. به عنوان مثال در پرونده دارفور، دیوان پس از ارجاع شورای امنیت و با توجه به گزارش کمیسیون تحقیق سازمان ملل، به پرونده جنایات جنگی و نسل کشی (شامل قتل، تجاوز، کوچ اجباری و تخریب روستاها) به دلیل گستردگی، سیستماتیک بودن و آثار انسانی و اجتماعی آن رسیدگی کرد، اگر چه تمرکز اصلی بر جنایات علیه بشریت و نسل کشی بود، اما تخریب محیط زیست مانند سوزاندن روستاها، نابودی منابع آب و مراتع را به عنوان عامل تشدیدکننده شدت جرم مورد توجه قرار داد. دولت سودان یا تمایلی به پیگرد مؤثر عاملان جنایت نداشت یا توانایی لازم را به دلیل حمایت سیاسی از متهمان و ضعف ساختار قضایی نداشته است که در نتیجه، دیوان با استناد به اصل مکمل بودن صلاحیت خود را اعمال کرد. این پرونده از جمله پرونده های شاخص دیوان است. چرا که با صدور دستور بازداشت عمرالبشیر، رئیس جمهور سابق سودان، اراده دیوان برای تعقیب مقامات بلندپایه به اثبات رسانید. این پرونده نمونه ای از چالش های سیاسی و حقوقی در اجرای عدالت بین المللی است.

۴- راهکارهای حقوقی مقابله با جرم انگاری اکوساید

۴-۱- مبانی نظری حقوق کیفری بین‌الملل با اجرای واقعی

حقوق کیفری بین‌الملل به‌عنوان شاخه‌ای از حقوق بین‌الملل عمومی، با هدف مقابله با جرایم شدید و تهدیدکننده صلح و امنیت جهانی مانند نسل‌کشی، جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و اخیراً اکوساید تدوین شده است. اما تحقق عملی این نظریه با چالش‌های جدی مواجه است. بررسی این رابطه، مستلزم تحلیل هم‌زمان مبانی نظری، ساختارهای حقوقی و موانع اجرایی است. - حقوق کیفری بین‌الملل بر اصولی چون جهان‌شمولی، پاسخگویی فردی، عدم مصونیت مقامات رسمی و همکاری بین‌المللی استوار است، طبق این نظریه، جرایم بین‌المللی به‌عنوان تهدید علیه جامعه جهانی تلقی شده و تعقیب و مجازات مرتکبان آن‌ها، صرف‌نظر از محل وقوع یا تابعیت مرتکب، وظیفه جهانی است. اساسنامه رم (۱۹۹۸) و کنوانسیون‌های ژنو، چارچوب حقوقی این نظریه را تعیین می‌کنند.

- دیوان کیفری بین‌المللی مرجع اصلی رسیدگی به جرایم بین‌المللی است، اما صلاحیت آن محدود به دولت‌های عضو شرایط خاص (مواد ۱۲ و ۱۳ اساسنامه). مقررات الزام‌آور در زمینه جنایات بین‌المللی نیز، عمدتاً از طریق معاهدات چند جانبه تدوین شده‌اند، اما اجرای آن‌ها به اراده و همکاری دولت‌ها وابسته است. علاوه بر این، برای اجرای مؤثر حقوق کیفری بین‌الملل، کشورها باید جرایم بین‌المللی را در قوانین داخلی خود جرم‌انگاری و سازوکارهای قضایی لازم ایجاد شود. چرا که دادگاه‌های داخلی نقش مکمل دیوان بین‌المللی را دارند و در صورت عدم اقدام دولت‌ها، با توجه به اصل مکمل بودن ICC وارد عمل می‌شود. مسئله دیگر ضعف استقلال قضایی است (دستگاه قضایی تحت نفوذ سیاسی یا فساد است و توانایی رسیدگی بی‌طرفانه را ندارد) به‌علاوه با محدودیت صلاحیت دیوان، به‌دلیل عدم عضویت برخی کشورها در ICC یا عدم پذیرش صلاحیت دیوان از سوی برخی کشورها با چالشی جدی مواجه هستیم که به موارد فوق‌الذکر، کمبود منابع و ظرفیت نهادی، تعارض منافع اقتصادی و سیاسی و عدم اجماع جهانی نیز باید اضافه شود. در نتیجه، هر چند که نظریه حقوق کیفری بین‌الملل، چارچوبی پیشرفته برای مقابله با جرایم بین‌المللی ارائه می‌دهد، اما تحقق عملی آن در برخی کشورها با موانع حقوقی، ساختاری و سیاسی روبروست. رفع این موانع مستلزم اصلاحات حقوقی، تقویت نهادهای قضایی، افزایش همکاری بین‌المللی و منطقه‌ای و ارتقای آگاهی عمومی است تا اهداف عدالت جهانی و حمایت مؤثر از حقوق بشر و محیط‌زیست محقق شود. مانند ویتنام که یکی از نخستین کشورهایی است که پس از تجربه فاجعه‌های زیست‌محیطی در جنگ ویتنام (استفاده از عامل نارنجی توسط آمریکا) اکوساید را به‌عنوان جرم در قوانین ملی خود وارد کرد و مجازات‌های سنگینی برای آن در نظر گرفت. اما با وجود جرم‌انگاری، اجرای مؤثر این قوانین با چالش‌هایی مانند ضعف استقلال قضایی، نفوذ شرکت‌های دولتی و خصوصی در اقتصاد و کمبود منابع نظارتی روبروست یا در نیجریه با وجود قوانین زیست‌محیطی، به‌علت فسادگسترده، فشارهای سیاسی و اقتصادی و ضعف دستگاه قضایی پیگرد کیفری عاملان اصلی تخریب محیط‌زیست به‌ندرت موفقیت‌آمیز بوده است. در مثالی دیگر، اکوادور در قانون اساسی خود (۲۰۰۸) برای نخستین بار حقوق طبیعت (Pacha Mama) را به‌رسمیت شناخته و امکان پیگرد حقوقی و کیفری تخریب محیط‌زیست را فراهم کرده به‌گونه‌ای که، شهروندان و سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند به نمایندگی از طبیعت علیه دولت یا شرکت‌ها اقامه دعوا کنند، اما با وجود این پیشرفت‌های حقوقی، فشارهای اقتصادی ناشی از وابستگی به استخراج نفت و معادن اجرای کامل این حقوق را با مشکل مواجه کرده است. در مثالی دیگر، کشور فیلیپین که از معدود کشورهایی است که دادگاه‌های تخصصی زیست‌محیطی (Green Cows) ایجاد کرد. این دادگاه صلاحیت رسیدگی به دعاوی کیفری مدنی زیست‌محیطی را دارد، اما با وجود این نوآوری، کمبود منابع، آموزش ناکافی قضات و فشار گروه‌های ذی‌نفوذ مانع از اثربخشی کامل این دادگاه‌ها شده است. از این‌رو، برای تحقق اجرای واقعی حقوق کیفری بین‌الملل علاوه بر اصلاحات حقوقی، باید بر ظرفیت‌سازی نهادی، آموزش قضات، تقویت نظارت بین‌المللی و حمایت جامعه مدنی تأکید شود.

۴-۲- اصلاح اساسنامه دیوان

اصلاح اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی برای جرم‌انگاری اکوساید یکی از موضوعات مهم در حقوق بین‌الملل کیفری است. این اقدام نیاز به تصویب اصلاحات در اساسنامه رم دارد که به غنای حقوق بین‌الملل کمک می‌کند. ماده ۸ اساسنامه رم، تنها به

خسارات زیست محیطی در مخاصمات مسلحانه اشاره دارد، که باید اصلاح شده و تعریفی دقیق و حقوقی که روشن کننده معیارهای مشخص برای تعیین شدت و گستردگی تخریب عمدی محیط زیست در زمان صلح نیز بشود، را ارائه دهد. اصلاح اساسنامه می‌تواند صلاحیت دیوان را به شرکت‌های حقوقی نیز تعمیم دهد و زمینه را برای تعقیب قضایی آن‌ها فراهم کند. به این ترتیب شرکت‌ها به دلیل تخریب‌های زیست‌محیطی که ناشی از فعالیت‌های آن‌هاست، تحت پیگرد قانونی قرار خواهند گرفت. و باید مسئولیت کیفری بر افراد و شرکت‌ها که در تخریب گسترده محیط زیست نقش دارند، تعیین گردد. افزایش حمایت کشورهای عضو از جرم انگاری اکوساید (مانند بلژیک و وانواتو) و همکاری بین المللی برای تصویب اصلاحیه و الزام کشورها به رعایت آن نیز مهم می‌باشد. اما در این مسیر، مقاومت سیاسی برخی کشورها، بویژه کشورهایی که اقتصادشان وابسته به صنایع آلاینده است و ممکن است با این اصلاحات مخالف باشند و تعیین مسئولیت کیفری برای شرکت‌های چند ملیتی و اثبات رابطه سببیت میان اقدامات آنها و تخریب محیط زیست از چالشهای اصلاح اساسنامه است.

۳-۴- تدوین کنوانسیون مستقل بین المللی

تدوین یک کنوانسیون مستقل بین المللی که به‌طور صریح اکوساید را به‌عنوان یک جرم مستقل تعریف کند، گامی مهم در تقویت حفاظت از محیط زیست در سطح جهانی است. کنوانسیون باید اختیارات و تکالیف کشورها را در برابر تخریب‌های زیست‌محیطی روشن کند و شامل اصول حقوقی، تعهدات کشورها و سازوکارهای اجرایی باشد. در تدوین چنین کنوانسیونی باید اصول و اهداف کنوانسیون مشخص باشد، این بدان معناست که تعریف جامع و قابل اجرا، که تخریب گسترده محیط زیست را به‌عنوان یک جرم بین المللی شناسایی کند، ضروریست و الزام دولت‌ها به پیشگیری، تحقیق، تعقیب و مجازات عاملان اکوساید نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و حتماً، ایجاد نهادهای بین المللی برای نظارت بر اجرای کنوانسیون و بررسی موارد مختلف امری ضروری است. ضمن اینکه، ایجاد دادگاه‌های مستقل بین المللی محیط زیست برای رسیدگی به پرونده‌های اکوساید و مجازات‌های کیفری و اقتصادی برای افراد و شرکت‌هایی که در تخریب گسترده محیط زیست نقش دارند نتیجه بخش خواهد بود. تقویت همکاری میان کشورها برای اجرای موثر کنوانسیون حائز اهمیت است. اما نکته مهم در تدوین کنوانسیون، چالش‌هایی چون مقاومت سیاسی برخی کشورها به دلیل منافع اقتصادی و عدم سازگاری قوانین داخلی کشورها با مفاد کنوانسیون است. برای رسیدن به اجرای کنوانسیون همکاری گسترده کشورها و نهادهای بین المللی نیازاست.

۴-۴- جرم انگاری اکوساید در سطح ملی

تعامل جرم‌انگاری ملی با اصل صلاحیت جهانی (Universal Jurisdiction) یکی از موضوعات کلیدی در توسعه حقوق کیفری بین‌المللی، به‌ویژه در حوزه جرایم نوظهوری مانند اکوساید است. این تعامل یک راهبرد موثر برای مقابله با جرایم فراملی و تضمین پاسخگویی کیفری، به‌ویژه در غیاب اجماع و چارچوب الزام‌آور بین‌المللی، در ارتقای عدالت زیست‌محیطی و حمایت از منافع جامعه جهانی است. با این حال موفقیت این رویکرد مستلزم هماهنگی قوانین ملی، همکاری بین‌المللی و اجتناب از سوءاستفاده سیاسی است. نمونه‌های بارز آن کشورهای فرانسه و بلژیک است که علاوه بر جرم‌انگاری اکوساید، در حال بررسی امکان اعمال صلاحیت جهانی بر این جرم هستند تا بتوانند عاملان تخریب گسترده محیط‌زیست را در خارج از مرزهای خود تحت پیگرد قرار دهند. در گذشته نیز کشورهای اروپایی با استناد به اصل صلاحیت جهانی، عاملان جنایات جنگی رواندا و یوگسلاوی را در خاک خود محاکمه کردن؛ این تجربه می‌تواند الگویی برای اکوساید نیز باشد.

کشورها برای مقابله با تخریب گسترده محیط زیست می‌توانند اقدامات حقوقی و اجرایی ذیل را اتخاذ کنند:

- تدوین قوانین کیفری داخلی با تعریف دقیق اکوساید بعنوان یک جرم مستقل در قوانین کیفری صورت می‌گیرد و برای اینکه اقداماتی تحت عنوان اکوساید قرار بگیرند، تعیین معیارهای شدت تخریب، گستردگی آسیب و تأثیرات بلند مدت مهم می‌باشد، ضمن اینکه مجازات‌های مشخص برای عاملان اکوساید باید تعیین گردد.

- ایجاد نهادهای نظارتی و قضایی مثل دادگاه‌های تخصصی محیط‌زیست و نهادهای نظارتی مستقل و همچنین تعیین سازوکارهای تحقیق و تعقیب از اهمیت خاصی برخوردار است. البته، مقاومت صنایع بزرگ، مشکل اثبات جرم و عدم هماهنگی با قوانین بین‌المللی

از چالش‌های این مسیر است، روسیه، ویتنام و ارمنستان... از جمله کشورهایی هستند که اکوساید را در قوانین کیفری خود جرم‌انگاری کرده‌اند و مجازات‌های برای آن تعیین کرده‌اند. فرانسه و بلژیک نیز اقداماتی برای جرم‌انگاری اکوساید در نظام حقوقی خود انجام داده‌اند و تلاش کرده‌اند قوانین خود را با اساسنامه رم تطبیق دهند.

۵-۴- ایجاد دادگاه‌های تخصصی محیط زیست

در کنار تلاش‌هایی که برای اضافه کردن اکوساید به جرایم تحت صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی در حال انجام است، اقدامات نهادی در سطح بین‌الملل در تدوین معاهدات بین‌المللی برای مقابله با تخریب محیط زیست و الزام کشورها به رعایت استانداردهای زیست محیطی صورت می‌گیرد و باید اصلاحات تقنینی در سطح ملی صورت پذیرفته و اکوساید به عنوان یک جرم مستقل در قوانین داخلی کشورها، با تعیین مجازات‌های مشخص برای تخریب گسترده محیط زیست وارد شود. طرح (World Environmental Court Proposal) با پیشنهاد ایجاد دادگاه جهانی محیط‌زیست، در ارتباط با جرم‌انگاری اکوساید مطرح شده است. هدف این است که یک مرجع قضایی بین‌المللی مستقل برای رسیدگی به جرایم زیست‌محیطی از جمله اکوساید ایجاد شود. زیرا دیوان کیفری بین‌المللی در حال حاضر صلاحیت محدودی در این زمینه دارد و جرم اکوساید به‌طور رسمی در اساسنامه رم به عنوان جرم مستقل پذیرفته نشده است. دادگاه جهانی محیط‌زیست می‌تواند به عنوان یک نهاد تخصصی مستقل، به جرایم زیست‌محیطی رسیدگی کند و از طریق جرم‌انگاری اکوساید، حفاظت مؤثرتری از محیط‌زیست در سطح بین‌المللی فراهم آورد، به‌ویژه که تخریب‌های محیط‌زیستی، فراملی و با پیامدهای گسترده هستند و نیازمند سازوکارهای نظارتی و قضایی ویژه‌اند. تا نهادهای نظارتی مستقل برای اجرای این قوانین و دادگاه‌های ویژه‌ایی برای رسیدگی به جرایم زیست محیطی ایجاد شوند. در این بین، افزایش همکاری میان کشورها برای تحقیق، تعقیب و مجازات عاملان اکوساید، به‌ویژه در مواردی که شرکت‌های چند ملیتی درگیر هستند از اهمیت ویژه‌ایی برخوردار است.

۶-۴- افزودن اکوساید در کنوانسیون منع ژنوساید

کنوانسیون منع نسل‌کشی در سال ۱۹۴۸ به تصویب رسید و ماده ۲ نسل‌کشی را به عنوان اعمالی که به قصد نابودی تمام یا بخشی از یک گروه ملی، قومی، نژادی یا مذهبی انجام می‌شود تعریف می‌کند این کنوانسیون به طور مستقیم به اکوساید اشاره نمی‌کند، اما ارتباط نزدیکی بین تخریب محیط‌زیست و نسل‌کشی وجود دارد. مهم‌ترین ارتباط بین اکوساید و کنوانسیون منع نسل‌کشی در به‌کارگیری اکوساید به عنوان ابزاری برای نسل‌کشی یا به‌عنوان یکی از عوامل زمینه‌ساز نسل‌کشی می‌باشد. تخریب محیط‌زیست می‌تواند منجر به از بین رفتن منابع طبیعی مورد نیاز برای بقای یک گروه جمعیتی خاص شود و یا آلودگی آب یا هوا ناشی از اکوساید می‌تواند منجر به افزایش بیماری‌های تنفسی و عفونی در یک گروه جمعیتی خاص شده و در صورتی که این اقدامات به قصد نابودی تمام یا بخشی از یک گروه جمعیتی خاص انجام شود اطلاق نسل‌کشی بر آن ممکن می‌گردد در مواردی که تخریب محیط‌زیست منجر به افزایش رقابت بر سر منابع طبیعی است و این رقابت قابلیت ایجاد تنش و درگیری در بین گروه‌های جمعیتی مختلف را داشته باشد و این تنش‌ها و درگیری‌ها به خشونت گسترده و سیستماتیک علیه یک گروه جمیت خاص منجر شود می‌تواند به عنوان نسل‌کشی تلقی گردد. به‌عنوان مثال استفاده از عامل نارنجی در جنگ ویتنام و یا تخریب محیط‌زیست در رواندا قبل از نسل‌کشی ۱۹۹۴، تخریب جنگل‌ها و مراتع در رواندا منجر به افزایش رقابت بر سر منابع طبیعی و افزایش تنش‌ها در بین گروه‌های مختلف شد که یکی از عوامل زمینه‌ساز نسل‌کشی در رواندا بود.

ایجاد ارتباط بین اکوساید و کنوانسیون منع ژنوساید با چالش‌هایی چون اثبات قصد نابودی یک گروه جمعیتی خاص مواجه است ضمن این که کنوانسیون منع نسل‌کشی در تعریف گروه جمعیتی از گروه‌های ملی، قومی، نژادی یا مذهبی یاد می‌کند اکنون این سؤال مطرح است آیا گروه‌هایی که به دلیل وابستگی به یک اکوسیستم خاص در معرض خطر قرار دارند به عنوان یک گروه جمعیتی تلقی می‌شوند؟

پدیده اکوساید، به عنوان تخریب گسترده طولانی مدت و شدید محیط زیست، یکی از جدی ترین چالش های قرن بیست و یکم است که بقای اکوسیستم ها و نسل های آینده را به خطر می اندازد. این مطالعه نشان داد که جرم انگاری اکوساید، نه تنها یک ضرورت اخلاقی و زیست محیطی، بلکه یک گام بنیادین در تکمیل چارچوب حقوق کیفری بین الملل و تضمین عدالت زیست محیطی جهانی است. تحلیل ها حاکی از آن است که تلاش های بین المللی برای افزودن اکوساید به فهرست جرایم دیوان کیفری بین المللی با چالش های مهمی مواجه است؛ از جمله محدودیت های صلاحیت دیوان بر اشخاص حقیقی (به جای شرکت ها و دولت ها)، دشواری اثبات عنصر روانی و رابطه سببی در جرایم زیست محیطی پیچیده و به ویژه مقاومت سیاسی و اقتصادی کشورهایی که منافعی با صنایع آلاینده گره خورده است. با این حال، توجه فزاینده جامعه بین الملل، نهادهای حقوقی و کشورهای پیشرو (نظیر بلژیک، وانواتو، و تلاش های اخیر فرانسه و بلژیک در سطح ملی) به این موضوع، نشان دهنده تغییر پارادایم و حرکت به سمت پذیرش اکوساید به عنوان یک جرم مستقل بین المللی است. پیشنهاداتی برای تحقق جرم انگاری مؤثر اکوساید در سطوح ملی و بین المللی:

- ۱- اصلاح اساسنامه رم یا تدوین کنوانسیون مستقل: اگر چه اصلاح اساسنامه رم می تواند گامی مهم باشد، اما تدوین یک کنوانسیون مستقل می تواند چارچوبی جامع تر و اختصاصی تر برای تعریف دقیق اکوساید، تعیین معیارهای شدت، گستردگی و الزام کشورها به پیشگیری، تحقیق و تعقیب قضایی عاملان را فراهم آورد. این کنوانسیون باید شامل مکانیسم های اجرایی قوی و ایجاد نهادهای نظارتی بین المللی باشد.
- ۲- تعیین مسئولیت کیفری برای اشخاص حقیقی: برای مقابله با ریشه های اصلی تخریب های زیست محیطی، ضروری است که چارچوب های حقوقی بین المللی و ملی، مسئولیت کیفری شرکت های بزرگ و چند ملیتی را نیز در برگیرند، نه صرفاً اشخاص حقیقی. این امر نیازمند بازنگری در اصول سنتی حقوق کیفری است.
- ۳- توسعه ظرفیت های ملی و تقویت همکاری های فراملی: کشورها باید قوانین داخلی خود را با تعریف های بین المللی اکوساید هماهنگ کرده، دادگاه های تخصصی زیست محیطی ایجاد کنند و ظرفیت های خود را برای تحقیق و اثبات جرایم پیچیده زیست محیطی را افزایش دهند.
- ۴- تغییر نگرش و افزایش آگاهی عمومی: موفقیت همکاری های فراملی در تبادل اطلاعات، شواهد و تجربیات نیز حیاتی است.
- ۵- پژوهش و توسعه علمی - حقوقی: برای غلبه بر چالش های اثبات عنصر روانی و رابطه سببی، نیاز همکاری میان حقوقدانان، دانشمندان محیط زیست و کارشناسان فنی برای تدوین پروتکل های اثباتی و معیارهای علمی قابل قبول در محاکم قضایی است.

در نهایت، جرم انگاری اکوساید فراتر از یک تغییر قانونی صرف است؛ این اقدام نمایانگر یک تحول بنیادی در دیدگاه انسان نسبت به طبیعت و مسئولیت های او در قبال حیات بر روی کره زمین است. با این گام، جامعه بشری می تواند سیاره ما را از تخریب های غیرقابل جبران محافظت کرده و آینده ای پایدار و عادلانه برای همگان رقم بزند.

منابع

- ۱- شریعت باقری، حسن (۱۳۹۰). حمایت کیفری از محیط زیست در حقوق بین الملل. پژوهشنامه حقوق کیفری، شماره ۱۱- ۱۲ و صص ۱۱-۲۵.
- ۲- رنجبر محمد (۱۴۰۲)، تحولات جرم انگاری اکوساید در حقوق بین الملل. مجله حقوق محیط زیست، شماره ۸، صص ۵۰-۷۲.
۳. موسوی، علی (۱۴۰۰). چالش های حقوقی جرم انگاری اکوساید در نظام حقوقی ایران. فصلنامه حقوق تطبیقی، سال ۲۳، شماره ۳، صص ۸۵-۱۰۴.
۴. سلیمانی، فاطمه (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی جرم انگاری اکوساید در نظام حقوقی فرانسه و بلژیک. مجله پژوهش های حقوقی، شماره ۵۷، صص ۱۲۰-۱۳۸.
۵. کنوانسیون منع ژنوساید

6. Assembly of States Parties, Independent Expert Review of the ICC (2020)ASP/19/IER.
7. Biswas, A.K., Farzanegan, M.R., and Thum, M. (2012). Pollution, Shadow Economy & Corruption: Theory and Evidence. *Ecological Economics*, 75, 114-127
8. Darryl Robinson, (2022) Ecocide -Puzzles and Possibilities. *Journal of International Criminal Justice*, 313-347
9. D. Guilfoyle, 'Lacking Conviction: Is the International Criminal Court Broken?', 20 *Melbourne Journal of International Law* (2019) 401.
10. Higgins, A., White, R., and Wijdekop, F. (2014) Ecocide :Challenges and legal frameworks .*Journal of International Criminal Justice*, 22(3), 342-358.
11. Higgins, P. (2010). *Eradicating Ecocide: Laws and Governance to Prevent the Destruction of our Planet*. Shephard-Walwyn
12. Intergovernmental Panel on Climate Change, *Climate Change 2021: The Physical Science Basis* (2021), available online at www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i; UNEP, *Environmental Rule of Law: First Global Report* (2019), www.unep.org/resources/assessment/environmental-rule-law-first-global-report; UNEP, *Global Environment Outlook 6: Healthy Planet ,Healthy People* (2019), available at www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6;
13. IPCC. (2021) *Climate change 2021: The Physical Science Basis* .This report provides a scientific assessment of climate change ,including its environmental impacts and legal implications .Retrieved from www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i
14. International Criminal Court. (2024). <https://www.icc-cpi.int>
15. International Criminal Court. (2024). <https://www.stopecocide.earth>
16. Novak, A. (2015). *The International Criminal Court: Introduction* Springer
17. Protocol I Additional to the Geneva Conventions (1977), Article 55
18. Rome Statute of the International Criminal Court (1998), UN Doc. A/CONF.183/9
19. Sands, P., et al. (2021). Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core Text. Stop Ecocide Foundation. <https://www.stopecocide.earth/legal-definition>
20. The Rome Statute System Final Report, 30 September 2020, available online at https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP19/IER-Final-Report-ENG.pdf;
21. United Nations Environment Program (UNEP) (2019) *Global Environment Outlook 6: Healthy Planet, Healthy People*. Retrieved from www.unep.org/resources/global-environment-outlook-6.
22. UN General Assembly , "Report of the International Law Commission on the Work. of its Seventy-Third Session" (202)
23. UCLA Promise Institute for Human Rights Group of Experts, *Proposed Definition of Ecocide* (2021), available online at <https://ecocidelaw.com/wp-content/uploads/2022/02/Proposed-Definition-of-Ecocide-Promise-Group-April-9-2021-final.pdf>; reproduced in Appendix A to this article (hereafter 'UCLA Group').